

Prosjektnotat nr. 2-2003

Elling Borgeraas & Christian Poppe

Husholdningenes forventninger til strømregningen

SIFO

© SIFO 2005
Prosjektnotat nr. 2 - 2003

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel	Antall sider	Dato
Husholdningenes forventninger til strømregningen	10	14.09.2005
Oversatt tittel	Prosjektnummer	Faglig ansvarlig sign.
Energy Bills and Payment Problems	11-1997-2	<i>Elling Borgeraas</i>
Forfattere		
Christian Poppe og Elling Borgeraas		
Sammendrag		
<p>Høsten 2002 steg strømprisene kraftig. I en representativ spørreundersøkelse hevder 4% av husholdningene at de regner med å få betalingsvansker, mens 20% mener at det trolig vil gå bra selv om det blir tøft. Dette dreier seg særlig om yngre husstander med midlere inntekter. I tillegg viser analysene at kunnskapene om strømmarkedet ofte er mangelfulle. Det er all grunn til å understreke at det er stor forskjell på å måle henholdsvis forventninger til og faktisk forekomst av betalingsproblemer. Det er for tidlig å si noe om i hvilken grad den store prisstigningen på strøm faktisk vil føre folk opp i økonomiske vanskeligheter.</p>		
Summary		
<p>During autumn 2002 a major increase in energy prices took place. In a representative survey, 4% of Norwegian households expect to be unable to pay the extra expenses, whereas 20% assert that they will be able to pay even though it is going to be tough. Whether or not these expectations materialise is, however, too early to say, as the survey was conducted at a time when bills had not yet reached the households.</p>		
Stikkord		
Betalingsproblemer – strøm – husholdsøkonomi		
Keywords		
Payment Problems – Energy Bills – Household Economy		

Prosjektnotat nr. 2-2003

Christian Poppe og Elling Borgeraas

Husholdningenes forventninger til strømregningen

SIFO

HUSHOLDNINGENES FORVENTNINGER TIL STRØMREGNINGEN

CHRISTIAN POPPE OG ELLING BORGERAAS

1. INNLEDNING

På bakgrunn av den kraftige økningen i strømprisene rundt årsskiftet, har SIFO gjennomført en undersøkelse av hvor mange som mener de vil få problemer med å betale strømregningen. I hvilken grad folk faktisk vil være i stand til å betale strømregningene sine og hvilke øvrige konsekvenser prisstigningen får, er det for tidlig å si noe om. Dette kan først undersøkes når regnskapet for hele vinterens strømforbruk foreligger ut på våren en gang. I første omgang har vi valgt å *studere folks oppfatninger om hvor robust de mener sin egen økonomi er.*

Vi har liten erfaring med og kunnskap om hvordan så store deler av befolkningen forholder seg til en kraftig - og uventet - prisstigning på nødvendighetsvarer. Det nærmeste vi kommer er den forholdsvist dramatiske veksten i renten på 1980-tallet og inn i 90-årene. En følge av dette var at omfanget av gjelds- og betalingsproblemer økte. Rentehevningen gikk imidlertid mest ut over den delen av befolkningen som hadde høy gjeldsbelastning og som befant seg i en livsfase med andre store økonomiske forpliktelser. Økningen i strømprisene rammer imidlertid en større og mer heterogen del av befolkningen enn en renteoppgang gjør. Strukturelt sett er det imidlertid interessante likheter mellom renter og strømpriser. De store svingingene i rentenivået må sees i sammenheng med liberalisering av kredittmarkedet. Selv om det kan argumenteres for at et liberalisert kredittmarked fører til lavere priser over tid, må en også regne med hurtige - og forhåpentligvis - kortvarige økninger i prisenivået og som der og da kan ha dramatiske følger for enkelte husholdninger..

Strømmarkedet er den siste tunge samfunnsområdet som ble liberalisert – og for de aller fleste skjedde dette nesten umerkelig. Det er først når prisene stiger mye og hurtig at en blir oppmerksom på at strømprisene – akkurat som ventet – kan variere betydelig. De prisutslagene vi nå ser, kommer imidlertid ikke overraskende for miljøer som kjenner dette markedet. Disse hevder at forbrukerne over tid har spart penger på liberalisering-

en¹. For folk flest vil vi imidlertid tro at prisstigningen på en vare som er nødvendig og som på mange måter har vært en del av våre nasjonale identitet, har vært både overraskende og sjokkartet. Det prinsipielle problemet her er de store svingningene i prisenivået. Ekstremutslagene – selv om de er kortvarige – kan stille så store krav til den enkeltes økonomi at man ikke har den nødvendige bufferen inne. Selv om man objektivt sett har økonomi til å betale for høye strømpriser må man legge inn en overskuddslikviditet. Når man ikke har penger til å betale høye regninger – vil dette også føre til at strømprisen blir ennå høyere – straffegebyrer, renteutgifter etc.²

Det er derfor ikke urimelig å forvente at den hurtige og høye pristigningen på et felt det har vært viet liten oppmerksomhet blant de fleste, har bidratt til å skape usikkerhet og en følelse av å miste kontroll med utgiftene. Medias bidrag har trolig også vært med på å "hause" opp stemningen. Vi kan for eksempel lese at en husholdning med et gjennomsnittforbruk på 20 000 Kwh i året vil få en prisstigning på flere tusen kroner i året. Mange enkeltpersoner står fram og forteller om hvilke problemer de har med å betale, og sosialkontorene venter en strøm av folk som må få hjelp til sine utgifter. Den kraftige fokuseringen på framtidige utgiftsøkninger og betalingsproblemer samt reportasjer om at folk fryser seg til døde i hovedstaden, vil vi tro forsterker den enkeltes forestillinger om at strømprisene vil kunne ha katastrofale konsekvenser for egen økonomi. Mot denne bakgrunn er det derfor grunn til å anta at det er forholdsvis mange som vil oppfatte strømprisene som en trussel mot egen økonomi.

Alternativt kan vi tenke oss at folk flest oppfatter strøm som en nødvendighetsvare som man selvsagt vil være i stand til å betale. Strøm har aldri utgjort en vesentlig andel av husholdningenes utgiftsportefølje. Derfor vil selv en dobling eller tredobling av strømprisene ikke forventes å gi alvorlige følger for egen økonomi. Kombinert med manglende kunnskap om og erfaring med dramatiske svingninger i strømmarkedet, vil man ha såpass tillit til systemet at man ikke kan forestille seg at strømprisene vil bringe en selv ut i et uoverstigelig økonomisk utføre. Man kan nok reagere følelsesmessig på de utradisjonelt høye strømprisene, men noen katastrofe blir det ikke.

¹ Aftenposten 14.01.03 referer til markedsdirektør Rune Valle i rådgivningsselskapet Markedskraft som hevder at en familie har spart 44 000 kroner siden 1992 på det frie markedet.

²Vg har 14.01.03 et eksempel på en som har fått økt a-konto beløpet første kvartal fra 3 266 i fjor til 8 266 i år (dvs. en økning på kr. 5 000 kroner på kvartalet). Forbrukerkraft har gitt ham muligheter til å betale denne regningen i 3 bolker. Kostnadene er 12 prosent på det til enhver tid utestående beløp. Dette er eksempel på at det er dyrt å være fattig.

2. HOVEDFUNN

Gjennom Norsk Gallups omnibusprogram stilte vi følgende spørsmål til et representativt utvalg av husholdningene:

Etter hvert sender kraftselskapene ut regning på den strømmen du bruker i vinter. Hvilke av de følgende tre utsagnene passer best for din situasjon?

- *Jeg kommer til å få store problemer med å betale for strømmen*
- *Det blir vanskelig å betale for strømmen, men det kommer trolig til å gå bra*
- *Jeg kommer til å kunne betale strømmen uten problemer*

Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 9 – 15 januar mens debatten rundt utviklingen på strømmarkedet var på sitt mest intense. Svarfordelingen er rapportert i tabell 1. Med utgangspunkt i de to hypotesene vi skisserte innledningsvis er det den alternative antakelsen som får støtte. Sett i forhold til den voldsomme oppmerksomheten som prisstigningen på strøm har fått i media er det en ganske lav andel av husholdningene som forventer å få problemer med å betale for seg: 4 %. Det er ingen tvil om at problemgruppen er marginal. På den annen side signaliserer fordelingen at prisoppgangen ikke har ført til panikk og forhastede konklusjoner om fremtiden. Slik sett virker husholdningenes vurderinger av konsekvenser for egen økonomi å være realistisk.

Selv om problemgruppen er marginal i forhold til den øvrige befolkningen, er det all grunn til å minne om at 4 % av husholdningene i Norge utgjør ca 80.000 husstander med til sammen i underkant av 200.000 voksne og barn. Dersom vurderingene i denne grup-

Tabell 1: Forventninger til de høye strømregningene: Etter hvert sender kraftselskapene ut regning på den strømmen du bruker i vinter. Hvilke av de følgende tre utsagnene passer best for din situasjon? N = 815. Kun voksne hovedpersoner er tatt med i analysen. Prosent.

<i>Utsagn</i>	<i>Prosent</i>
Jeg kommer til å få store problemer med å betale for strømmen	4
Det blir vanskelig å betale for strømmen, men det kommer trolig til å gå	29
Jeg kommer til å kunne betale strømmen uten problemer	65
Vet ikke/ubesvart	3
Total	101

pen er realistiske og en større andel av disse husholdningene faktisk kommer i økonomiske problemer i nær fremtid, vil dette på sikt også kunne bety en netto tilvekst i antall familier med varige økonomiske problemer. Dette gjelder særlig dersom husholdningen i utgangspunktet er sårbar overfor utgiftsøkninger. Strømgningene kommer til å ligge vesentlig høyere enn normalt og det vil derfor kunne ta tid å hente seg inn igjen for dem som ligger utsatt til fra før. Igjen må det understrekes at det kan være stor forskjell på forventninger om hva som vil skje når strømgningen kommer, og det som faktisk byr seg av muligheter og begrensninger når den er mottatt. Men det virker sannsynlig at vi vil komme til å stå overfor en reell vekst i omfanget av betalingsproblemer utover våren — både av kortvarig og mer langvarig karakter. Dette får antakeligvis merkbare følger for de som skal avhjelpe situasjonen, i første omgang for sosialkontorene og i noen tilfeller også namsmennene.

Det hadde naturligvis vært interessant om vi kunne ha tatt ett skritt videre og analysert hva som kjennetegner husholdninger som frykter at de ikke kommer til å kunne betale for strømmen de bruker. Dessverre er antall observasjoner i denne gruppen så lite at det ikke er mulig. Riktignok antyder underlagsmaterialet at flertallet av dem er under 40 år, bor i hushold med i overkant av to personer i gjennomsnitt og lever i husstander med en brutto årsinntekt på under 350.000. Omtrent halvparten av dem har hatt en utsatt økonomi før strømprisene begynte å stige. Her er den statistiske usikkerheten imidlertid meget stor. Fra media ser det dessuten ut som om at enkelte eldre og de som fra før av har en vanskelig økonomisk situasjon rammes hardt. Det eneste vi kan si med sikkerhet er at forventningene til fremtidige vanskeligheter med å betale strømgningen — akkurat som betalingsproblemer generelt — er en marginal sosial situasjon.

Videre viser tabell 1 at det er en relativt stor andel som sier de vil ha vanskelig for å betale strømgningen: 29 %. Selv om disse respondentene tror det skal gå bra, ligger det likevel en viss usikkerhet i dette. Det er derfor ikke usannsynlig at den tvilen som uttrykkes i en del tilfeller vil kunne slå ut i faktiske betalingsvansker på et senere tidspunkt. Dersom en viss andel av denne gruppen skulle komme til å melde seg for kraftleverandøren med forespørsel om lempelige betalingsordninger - for eksempel å dele regningen opp i to - vil dette dessuten merkes godt i bransjen.

Vi skal straks se nærmere på hva som kjennetegner de husholdninger som sier det blir vanskelig, men trolig ikke umulig, å betale for strømmen de bruker i vinter. Men før vi kommer så langt er det grunn til å understreke at usikkerhet omkring de høye strømprisenes konsekvenser for egen økonomi i mange tilfeller kan være velbegrunnet — for ikke å si velberettiget. Dette henger først og fremst sammen med at markedet er komplisert og ikke så lett gjennomtrengelig for den alminnelige strømkunde. Prisstrukturen er for eksempel vanskelig å forstå for mange: det opereres med spotpriser, fastpriser og månedspriser. Videre varierer regningspraksisen både fra leverandør til leverandør og innen hvert enkelt selskap: vi har bl.a. akonto-betaling m/årlig avregning, månedsbetaling, kvartalsvis betaling og halvårsbetaling. Usikkerhet rundt slike begreper og eventu-

elt hvilken avtale man selv har med kraftleverandøren kan i sin tur føre til uklarheter både når det gjelder regningenes størrelse, når de kan forventes å ligge i postkassen og hvor mange fakturaer som skal betales før vinterens strømforbruk er ute av verden. Dette, koblet til den generelle mangelen på erfaring med et liberalisert strømmarked, gir oss grunn til å anta at konsekvensene av de høye prisene for mange blir noe mer uoversiktlige enn hva tilfellet er ved for eksempel en renteøkning.

En god illustrasjon på dette er begrepet fastpris. Under forberedelsene av datainnsamlingen ønsket vi å kontrollere for hvorvidt husstanden har en avtale om fastpris gjennom hele eller deler av vinteren. I så fall vil man jo styre klar av de høye variable prisene på strøm. Følgende spørsmål ble stilt til respondentene:

Har din husstand en fastprisavtale for levering av strøm som er inngått før oktober i fjor? Det motsatte av en fastprisavtale er en avtale som følger markedspris, dvs. at prisen på strøm varierer. Svaralternativer:

- Ja, har en slik fastprisavtale
- Nei, har ikke en slik fastprisavtale
- Vet ikke/ubesvart

En svært høy andel av respondentene — 14 % — oppgir at de har en fastprisavtale. Dette er omtrent sju ganger så høyt som vi ville forvente ut fra faktisk markedsandel.³ Det er tydelig at publikum har misforstått spørsmålet. Diskusjoner med fagmiljøet i Gallup, som kjenner dette feltet godt, antyder at mange kan ha forvekslet fastpris med a-kontobetaling, som jo betyr at man betaler et noenlunde likt beløp hvert kvartal pluss en avregning på slutten av året. I den grad dette er korrekt, vil det nok være en del hushold som vil få seg en overraskelse i de kommende dager og uker. Hvis dette i tillegg gjelder familier som i utgangspunktet mener at det kan bli vanskelig å betale strømmen, kan denne misforståelsen medføre reelle betalingsproblemer utover våren.

3. DE SOM SIER DET BLIR VANSKELIG

De som sier det blir vanskelig men trolig ikke umulig å betale strømregningen er en kategori hvor det råder en viss usikkerhet når det gjelder konsekvensene av de høye strømprisene. Det mest oppsiktsvekkende ved den er kanskje at den er relativt stor: 29 % av husholdningene faller i denne kategorien. På bakgrunn av det vi allerede har sagt om

³ Ut fra det vi vet om de store leverandørene i markedet, er det ca. 2 % av kundene som har fastprisavtale.

Tabell 2: Faktorer som påvirker sannsynligheten for å tilhøre den gruppen som hevder det blir vanskelig men trolig ikke umulig å betale strømregningen. Binær logistisk regresjon. N = 671. Kun husholdningenes hovedpersoner er tatt med i analysen. De som sier at de ikke vil komme til å kunne betale for seg er tatt ut. Det samme er de som svarer vet ikke/ ubesvart.

	<i>Koeffisient</i>	<i>P-verdi</i>
<i>Alder (utelatt kategori: 60 år eller mer)</i>		
15 – 29 år	,836	,018
30 – 44 år	1,003	,002
45 – 59 år	,622	,047
<i>Brutto husholdsinntekt: (utelatt kategori: 500.000 el. mer)</i>		
Inntekt under 200.000	,806	,065
Inntekt 200 – 349.000	,829	,003
Inntekt 350 – 499.000	,556	,017
<i>Husholdningens sammensetning:</i>		
Antall personer i husholdet	,323	,001
Gift eller samboende (Ja = 1)	-,057	,843
Kjønn (kvinner = 1)	,442	,014
<i>Økonomisk utsatthet:</i>		
Betalingsproblemer i 2002 av og til, ofte el. svært ofte (Ja = 1)	1,574	,000
Bor i Nord-Norge (Ja = 1)	,282	,325
Konstantledd	-3,051	,000

liberaliseringen av strømmerket og den manglende erfaringen de fleste av oss har med ekstremeffektene av denne omleggingen, er det viktig å identifisere hva som kjennetegner de husstander som føler seg noe utrygge på om de har en tilstrekkelig buffer til å klare merutgiftene.

I analysen som er rapportert i tabell 2 ovenfor er sannsynligheten for å tilhøre vanskelig-kategorien snarere enn den problemfrie gruppen antatt å være en funksjon av alder, inntekt, husholdningens sammensetning, betalingsproblemer i 2002, kjønn og bosted. Vi kan begynne med å legge merke til at det først og fremst er blant de unge — og ikke eldre — husholdningene at usikkerheten er mest utbredt. Dette strider noe imot det man kan få inntrykk av i den offentlige debatten, hvor jo særlig pensjonistenes vanskelige situasjon har vært sterkt fremme. Økonomisk sett er det imidlertid ikke overraskende at det er i de mest turbulente livsfasene at effektene av de høye strømprisene er minst forutsigbare: det er husholdninger med hovedpersoner under 45 år — og særlig mellom 30 og 44 år — at sjansene for å være i vanskelig-kategorien er størst. Når de eldre faktisk skiller seg ut som en gruppe med liten usikkerhet rundt egen betalingsevne understreker det at brorparten av dem har en grei økonomi med stabile inntekter og oversiktlige utgifter.

Likevel skal det selvsagt ikke underkjennes at en del pensjonister faktisk allerede har kommet i vanskeligheter. Dette illustrerer med all ønskelig tydelighet at manglende evne til å håndtere uforutsette utgifter er en marginal situasjon som truer med å ramme de fleste samfunnsgrupper — også eldre.

Når det gjelder inntekt tegner det seg et bilde av at det er i de midlere inntektsgrupper at usikkerheten rundt strømregningen er størst. Sammenliknet med enheter hvor brutto familieinntekt på årsbasis overstiger 500.000 er det i inntektsleiet 200.000 – 500.000 kroner — og da særlig 200.000 – 350.000 — at sannsynligheten for å tilhøre vanskelig-kategorien er størst. Vi kan også legge merke til at den laveste inntektsgruppen tendensielt har en større sjanse for å tro at det kan bli vanskelig å gjøre opp for seg enn husholdninger i den høyeste inntektsgruppen, men at denne forskjellen ikke er statistisk signifikant. Tendensene skyldes trolig helt forskjellige prosesser. På den ene ytterkant har de som tjener mye både en livsstil hvor strømforbruket er høyt og en økonomisk buffer som er stor nok til å klare uforutsette utgifter av den størrelsesorden vi her snakker om. På den andre ytterkant finner vi lavinntektsgrupper som ofte har en bosituasjon hvor behovet for strøm ofte kan være relativt lite. I den grad dette er tilfelle vil ikke utslaget av de høye prisene forventes å bli katastrofalt. Mellom disse ytterpunktene finner vi midlere inntektsgrupper med høy deltakelse i markedsøkonomien og en tilsvarende opplevd eksponeringsrisiko for prissvingninger siden bufferen kanskje ikke alltid føles stor nok. Dessverre er det ikke mulig å gå dypere inn i dette i denne omgang. Vi mangler for eksempel opplysninger om boligtype og gjeldssituasjon.

Videre viser analysen i tabell 2 at husholdets sammensetning har betydning for hvordan man vurderer effekten av strømprisene. Når antall husholdsmedlemmer er høyt vil også behovet for strøm være stort. Derfor øker sannsynligheten for å tilhøre vanskelig-kategorien når det er mange personer i husholdet. Analysen viser dessuten at gifte og samboende har en tendensielt lavere sannsynlighet for å være i vanskelig-kategorien enn enslige, men at denne forskjellen ikke er signifikant. Vi skulle gjerne hatt grunnlag for å si noe mer om variasjoner i forventningene mellom ulike familietyper, men vi mangler dessverre opplysninger om barn, barnas alder og hvorvidt man er eneforsørger eller ikke.

Vi ser imidlertid at kvinner har en signifikant større sjanse for å si at det kan bli vanskelig å gjøre opp strømregningen. Dette er neppe et utsalg av klisjeen om at kvinner generelt er mer bekymret enn menn. Tvert imot må vi anta at begge kjønn anstrenger seg for å gjøre en så realistisk vurdering av sin økonomiske situasjon som mulig. I den grad kvinnelige hovedforsørgere er intervjuet, vil antakeligvis en viss andel også være eneforsørgere. Dette kan trolig forklare noe av utslaget. I den grad de ikke er hovedforsørgere vil de ofte mangle den fulle og hele oversikten over husholdets økonomiske situasjon, og av den grunn uttrykke usikkerhet omkring strømregningen.

Til slutt i analysen har vi tatt med to mål på økonomisk utsatthet. Det ene dreier seg om de som av og til, ofte eller svært ofte hadde betalingsproblemer i 2002. Disse ser ikke

særlig lyst på utsiktene til å få en høy strømgning i posten i nærmeste framtid. I denne gruppen er jo den økonomiske bufferen i utgangspunktet svært lav, i praksis kanskje null. Uforutsette utgifter knyttet til nødvendighetsvarer som strøm slår ikke bare hardt ned i grupper som er utsatt fra før, men bidrar også på sikt til å øke forskjellene mellom sosiale grupper siden den økonomiske ubalansen som oppstår kan være vedvarende. Riktignok vil mange hushold med tilbakevendende betalingsproblemer ha en viss erfaring med å håndtere slike situasjoner. Men usikkerheten rundt konsekvensene av økte strømpriser i denne gruppen er likevel høyst berettiget.

Det andre målet på økonomisk utsatthet er operasjonalisert som et spørsmål om hvorvidt man er bosatt i Nord-Norge eller ikke. Ideen som ligger til grunn er at de tre nordligste fylkene kommer gunstigere ut enn andre landsdeler når det gjelder skatter og avgifter på strøm. Analysen viser imidlertid at det ikke er noen forskjeller i vurderinger av betalingsevne mellom de som bor i Nord-Norge og de som bor i resten av landet. Trolig kan dette forklares med at man typisk innretter seg med de økonomiske rammer man har, og at bufferne derfor ikke varierer geografisk. Følgelig vil endringer i eksterne forutsetninger påvirke vurderingen av evnen til å betjene uforutsette utgifter uavhengig av bosted.

4. KONKLUSJON

Hovedresultatene kan oppsummeres som følger:

- 4 % av husholdningene forventer å få betalingsproblemer som følge av de høye strømprisene.
- 29% av husholdningene mener det skal bli tøft å betale for vinterstrømmen, men at det trolig går.
- Det er grunn til å tro at en del husholdninger ikke er på høyde med de faktiske forholdene i kraftmarkedet, og at de av den grunn enten misforstår eller er usikre på hva konsekvensene av de høye strømprisene vil bli.
- Gruppen som mener det blir vanskelig, men ikke umulig å betale for strømmen de bruker i vinter, består typisk av husholdninger som har hovedpersoner under 45 år, midlere inntekter og mange personer i husstanden. Dessuten øker betalingsproblemer i 2002 sannsynligheten for å tilhøre denne gruppen.

Vi vil understreke at det er en stor forskjell på å måle faktiske betalingsproblemer og forventninger til fremtidige konsekvenser av prisstigning. Det er det siste som har vært tema for den foreliggende analysen. Hvorvidt turbulensen i strømmarkedet faktisk fører husholdningene opp i betalingsvansker bør måles på et tidspunkt hvor alle regninger for vinterstrømmen er sendt ut.

Det er åpenbart slik at en enkel og begrenset undersøkelse som den vi her rapporterer gir informasjon om sentrale forhold, men likevel etterlater seg mange ubesvarte spørsmål. Framfor alt er den kraftige veksten i strømprisene et eksepsjonelt godt eksempel på hva det vil si å være knyttet til et liberalisert, fritt marked hvor prisen på et knapt gode skal være et resultat av tilbud og etterspørsel. Dette ikke minst fordi strøm er et nødvendighetsgode. Enhver endring i rammebetingelsene for tilgangen på dette godet får derfor tilbakevendende virkning på tidligere avgjørelser om boligvalg, kjøp av fritidsbolig og livsstilsrelatert forbruk hvor strøm inngår som kostnadsdrivende faktor.

Den mest sentrale egenskapen ved slike markeder er at prisene skal variere — og faktisk varierer. Akkurat som lånemarkedet har demonstrert så ettertrykkelig de siste 15 årene, viser utviklingen på strømmarkedet at mulighetsrommet for denne variasjonen er meget stort: maksimumsprisen lå på et tidspunkt godt over 1 kr. pr kwh, og bare et omslag i været hindret en fortsatt økning. Forskning omkring betalingsproblemer — både i Norge og internasjonalt — viser ganske entydig at slike variasjoner kan være problematisk for husholdningene å takle. Fra et forbrukerpolitisk synspunkt er derfor hovedutfordringen å legge forholdene slik til rette at variasjonsbredden i prisleiet blir minst mulig. Fra et husholdsøkonomisk perspektiv må imidlertid de til enhver gjeldende rammebetingelsene tas for gitt. Dermed aktualiseres en rekke spørsmål. Etter vår mening er det særlig to problemområder som peker seg ut.

For det første: I denne studien har vi sett på hvilke forventninger som husholdningene har til egen betalingsevne. Det neste skritt vil naturligvis være å se på hvor stor andel som faktiske får betalingsproblemer som følge av prisoppgangen på strøm, og hva som kjennetegner denne gruppen. Det er dessuten viktig å få kunnskap om hva slags hjelp de eventuelt har fått som følge av vanskelighetene, og hvilke betalingsregimer de er underlagt for å komme seg à jour igjen.

For det andre: Selv om man er i stand til å betale for den strømmen man har brukt i vinter, vil de høye prisene kunne ha merkbare konsekvenser for husholdningens økonomi og dermed også for forbruksmønsteret i en viss periode framover. Den mest interessante kategorien i så måte er de 29 % som i den foreliggende analysen uttrykker usikkerhet omkring egen betalingsevne. Det ligger det nærmest implisitt i enhver markedsbasert fordeling av samfunnsgodene at husholdningene skal ha en økonomisk buffer som tar høyde for prissvingningene. Vi trenger mer kunnskap om disse bufferne, hva de består av og hvordan de brukes. Inntaket til en bedre forståelse er å se på hvilke skritt de enkelte husholdningene konkret tar i det øyeblikket man blir usikker på om man vil kunne klare å betale for seg eller ikke. Her har media fokusert mye på de eldre som overveien- de ser ut til å reagere med å skru ned strømmen — faktisk så mye at det i noen tilfeller blir fare for liv og helse. Det er tydelig at frykten for betalingsproblemer kan ha ganske alvorlige hverdagskonsekvenser. Samtidig er det sannsynlig — i hvert fall mulig — at denne strategien er generasjonsbetinget, og at andre aldersgrupper velger å forholde seg annerledes til den usikkerheten som økende strømpriser skaper. Strømmarkedet som

”case” vil dessuten kaste lys over hvilken betydning kunnskap om markedet har for valg av mestringsstrategier. Våre data antyder her at det kan være mange misforståelser ute blant folk når det gjelder dette. I den grad dette stemmer vil ulike grupper ha ulik sjanse til å innrette seg fordelaktig i dette markedet. Et slikt fokus vil også belyse handlingsvalg i en situasjon hvor markedet selv tilbyr få sjanser til å opptre markedsrasjonelt. Forbrukernes muligheter til å handle fornuftig i strømmarkedet er blitt stadig mer begrenset i takt med økende priser. Mange strømlleverandører har for eksempel stoppet å ta inn nye kunder, og fastpris er for tiden uaktuelt. Det samme gjelder langt på vei også skifte av kraftleverandør, siden dette jo tar 3 – 4 uker å gjennomføre. Så langt fram i tid er prisprognosene i dagens markedssituasjon svært usikre.

På denne bakgrunn ønsker SIFO å følge opp den foreliggende studien med nye prosjekter når husholdningene faktisk har mottatt alle regninger for vinterforbruket av strøm.